

კვლევები: ქართული ლიტერატურა
STUDIES: GEORGIAN LITERATURE

ვეფხისტყაოსნის გზა ევროპისაკენ და ინგლისური საისტორიო წყაროები

ელგუჯა ხინთიბიძე

თსუ პიოფესორი

რეზიუმე: ნაშრომში შესწავლილია ინგლისური საისტორიო მწერლობისა და პირველწყაროების ცნობები შაჰ-აბას პირველის წარმოშობით ქართველ ქრისტიან ცოლთა თაობაზე, რომელიც არ ჩანს განხილული ქართულ საისტორიო მწერლობაში. კერძოდ, XVI საუკუნის დასასრულის ინგლისელი დიპლომატი და მოგზაური სერ ანტონი შერლი და XVII საუკუნის დასაწყისის ინგლისელი ატაშე ირანში სერ ტომას ჰერბერტი თავიანთ XVII საუკუნეებში გამოქვეყნებულ წიგნებში აღნიშნავენ, რომ აბასმა ცოლად შეირთო ქართლის მეფე სიმონის და კახეთის მეფე ალექსანდრეს ქალიშვილები (დაახლოებით XVI-XVII საუკუნეების მიჯნაზე).

ინგლისური საისტორიო მწერლობა და პირველწყაროები მიუთითებენ, რომ ინგლისელ დიპლომატს სერ ანტონი შერლისა და მის კომპანიას XVI ს-ის დამლევს შაჰ-აბასის კარზე ხელს უწყობდნენ შაჰის ქართველი ქრისტიანი ცოლები. ეს ცნობა განამტკიცებს იმ თვალსაზრისს, რომ ვეფხისტყაოსნის სიუჟეტი XVII საუკუნის დასაწყისის ინგლისელ დრამატურგთა წრესთან, და თვით შექსპირთან, მიტანილია შაჰ-აბასის გარემოცვაში დაწინაურებულ წარმოშობით ქართველთა თანამშრომლობის შედეგად სერ ანტონი შერლისთან.

საკვანძო სიტყვები: ვეფხისტყაოსანი, გომას ჰეხბეხგი, შაჰ აბასი

ჩემს ძიებას იმის თაობაზე, რომ ვეფხისგყაოსნის ფაბულა სიუჟეტურ წყაროდ ყოფილა გამოყენებული XVII ს-ის დასაწყისის ინგლისურ დრამატურგიაში, საქართველოს ისტორიითა და კულტურით დაინტერესებულ უცხოელ ჰუმანიტართაგან ერთ-ერთმა პირველმა ინგლისელმა მწერალმა და მეცნიერმა ანტონი ანდერსონმა მიაქცია ყურადღება*. მან ჩვენი პირველი შეხვედრისა და საუბრისას მითხრა: სადღაც წამიკითხავს, ანტონი შერლის სპარსეთის სამეფო კარზე შაჰ-აბასის ორი ქრისტიანი ცოლი ეხმარებოდაო. ეს აზრი 2018 წლის ნოემბერში ლონდონში სამეფო სააზიო საზოგადოებაში ჩემი წიგნის (*Medieval Georgian Romance "The Man in a Panther-Skin" and Shakespeare's Late Dramaturgy*) პრეზენტაციაზეც გაიმეორა. სად უნდა ამოეკითხა ჩემს ინგლისელ კოლეგას ეს აზრი? ემყარება ეს ცნობა რაიმე პირველწყაროს თუ მხოლოდ ვარაუდია? ვინ უნდა ყოფილიყო ეს ორი ქრისტიანი ცოლი? ქართველები ხომ არ იყვნენ? ძველი ქართული ტრადიციით, ქართველ პატარძალთა სამზითვო საბარგულში ერთი უმთავრესი ხომ ვეფხისგყაოსანი იყო!

აქტიური კვლევა ამ კითხვების პასუხისა გასული წლის დასასრულიდან დავიწყე ჩემს სტუდენტებთან და თანამშრომლებთან ერთად. მე და ჩემმა დოქტორანტმა ნინო ჯილაურმა მივაგენით, რომ ბრიტანეთის „ნაციონალური ბიოგრაფიის ლექსიკონში“ შეტანილ ანტონი შერლისადმი მიძღვნილ სტატიაში იკითხება: შაჰ აბასის ორი ფავორიტი ცოლი ქრისტიანები იყვნენ და მათ უზრუნველყვეს შერლის ძალზე საიმედო მიღება. მან აგრეთვე მოიპოვა კეთილგანწყობა არმიის მთავარსარდლის ალავერდი-ბეგისა; და მას მირზას, ანუ პრინცის წოდებაც მიანიჭეს. (*"The two favourite wives of Shah Abbas were Christians and they procured for Shirley a very promising reception.*

* ინგლისელი პროფესორის ანტონი ანდერსონის მეცნიერული ინტერესის სფერო საქართველოსა და ზოგადად ახლო აღმოსავლეთის შესახებ ევროპული, კერძოდ, ინგლისური საისტორიო წყაროების კვლევაა. ამ მიმართულებით იგი ავტორია ორი წიგნისა: *Bread and Ashes, a Walk in the Mountains in Georgia; British Travellers to Georgia.*

He won, too, the regard of Aly-verd Beg, the chief of the army, and the rank of mirza, or prince, was conferred upon him") [4].

ჩემი შემდგომი ძიებანი გავაგრძელე ანტონი შერლის ბიოგრაფიის ამ სტატიაში დამონმებული ლიტერატურის შესწავლით. დამონმებული ლიტერატურა, თავის მხრივ შერლის სპარსული ვოიაჟის მიმომხილველ სხვა სტატიებზეც მიმანიშნებდა. ამ ლიტერატურიდან ჩემ წინაშე დასმული კითხვის თვალსაზრისით, განსაკუთრებით საყურადღებო აღმოჩნდა გენერალი ბრიჯის სტატია შერლების ოჯახზე, რომელიც სამეფო სააზიო საზოგადოების ჟურნალში 1841 წელს გამოქვეყნდა: Major-General Briggs, "A Short Account of the Sherley Family": *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, Vol. 6, #1 (1841), pp. 77-104. ირკვევა, რომ ანტონი შერლის დამხმარე შაჰის ქრისტიანი ცოლები იყვნენ ქართველები.

ცნობები შაჰის ფავორიტი ორი ქართველი ქრისტიანი ცოლის თაობაზე XVIII ს-ის ინგლისური *უნივერსიტეტი ისტორიის* ტომებშიცაა დამონმებული [8]. გასარკვევი ის რჩენობდა, თუ რა საისტორიო წყაროს ემყარებოდა შერლის სპარსეთში მოგზაურობის მიმოხილვისას XVIII და XIX ს-ის ინგლისურ ლიტერატურაში გავრცელებული თვალსაზრისი, რომ XVI ს-ის ინგლისელთა ექსპედიციას სპარსეთში შაჰის ორი ქრისტიანი ქართველი ცოლი უწყობდა ხელს. ინგლისური საისტორიო მიმოხილვები ამ საკითხზე მსჯელობისას ტომას ჰერბერტს, შაჰ აბასის სამეფო კარზე ინგლისის ატაშეს, იმონებენ.

ტომას ჰერბერტს XVII ს-ში ორი წიგნი აქვს გამოქვეყნებული სპარსეთის შესახებ. ამ თვალსაზრისით, საგანგებოდ შევისწავლე აგრეთვე 1613 წელს ლონდონში დასტამბული სერ ანტონი შერლის წიგნი მისი სპარსეთში მოგზაურობის თაობაზე [9]. შაჰის ქართველი ცოლების შესახებ ამ პირველწყაროებში დამონმებული ფაქტები მეტ-ნაკლებად ერთმანეთთან თანხმობაში აღმოჩნდა. სეფიანთა სამეფო კარზე ქართველთა კვალის შესწავლის თვალსაზრისით საჭიროდ მივიჩნიე ამ პირველწყაროების დეტალური მიმოხილვა.

ანტონი შერლი შაჰ-აბასის ქართველი ქრისტიანი ცოლების შესახებ. სერ ანტონი შერლი XVI-XVII სს-ის ცნობილი

ინგლისელი დიპლომატი და მოგზაურია. 1598 წლის დამლევის იგი 26-კაციანი დელეგაციით შაჰ-აბასის სამეფო კარს ეწვია. მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა მისი ინიციატივა სეფიანთა სამეფო კარზე თურქეთის წინააღმდეგ საომარი მოქმედებების განწყობის შესაქმნელად. იგი 6 თვეს დარჩა სპარსეთში. შემდეგ კი შაჰის ელჩის რანგში ევროპის მრავალ ქვეყანას ეწვია. შერლი ინგლისში ვერ დაბრუნდა, რადგანაც მისი დიპლომატიური მისია სპარსეთში დედოფალ ელისაბედ პირველთან არ იყო შეთანხმებული; ხოლო მისი სპონსორი და მხარდამჭერი გრაფები დედოფლის წინააღმდეგ შეთქმულებაში ამხილეს და უმკაცრესად დასაჯეს. მიუხედავად იმისა, რომ დედოფლის გარდაცვალების შემდეგ ინგლისის საშინაო პოლიტიკის კურსი რადიკალურად შეიცვალა, შერლიმ ინგლისში დაბრუნების უფლება ვერ მოიპოვა. ანტონი შერლი მრავალი ენის მცოდნე, უაღრესად განათლებული და ერუდირებული პიროვნება იყო. მას და მის სპონსორ გრაფებს მჭიდრო კავშირი ჰქონდათ ინგლისის სამეფო თეატრალურ დასთან. XIX ს-ის ერთი ინგლისელი ავტორის აზრით, იგი ლიტერატურულ სიუჟეტებს აწვდიდა ლონდონის თეატრალურ დასებს და, უფრო მეტიც, ამ ავტორის გაზვიადებული თვალსაზრისით, შექსპირის შემოქმედების ბოლო პერიოდის პიესების თავდაპირველი მონახაზები შერლის კალამს უნდა ეკუთვნოდეს [11].

მიჩნეულია, რომ შერლი აშკარად აჭარბებს საკუთარი პიროვნების ღირსებისა და დამსახურების აღწერისას 1613 წელს ლონდონში დასტამბულ წიგნში, რომელიც სპარსეთში მის მოგზაურობას შეეხება. მაგრამ ამავე დროს იგი შაჰის სამეფო კარის ამბების თვითმხილველია და გადმოგვცემს საისტორიო ფაქტებს იმ ვერსიით, რომელიც იმდროინდელი სამეფო კარის ელიტარულ წრეებში ცირკულირებდა. არაა სავარაუდო, რომ შერლი რაიმეს მოიგონებდა, ან გადააჭარბებდა იმ ფაქტების გადმოცემისას, რამელთაც მის ღირსებასა და მოღვაწეობასთან კავშირი არ ჰქონდათ.

ანტონი შერლი შაჰ-აბასის ცოლთაგან საუბრობს მხოლოდ ორზე, ორივე ქრისტიანზე და ორივე ქართველზე. პირველი მათგანი, შერლის მონათხრობის მიხედვით, ქართლის მე-

ფის სიმონის ქალიშვილია. იგი წერს: შაჰ-აბასმა ცოლად მოითხოვა სიმონ ხანის ქალიშვილი, ქართველთა ერთი პრინცესა, რომელიც უკვე მზად იყო იმგვარი სიყვარულისთვის, როგორიც მოეთხოვებოდა. ცოტა უფრო ქვემოთ ავტორი უბრუნდება ამ ამბავს: დედოფალი ჩამოვიდა. მას საპატიოდ მოაცილებდა 2000 ცხენოსანი და მისი ძმა უფლისწული ბიჩეიკი (Byraike Myrza). ქორწილი მალე გაიმართა. ორივე მხარემ სათანადო ცერემონიები მოაწყო. ღმერთმა ორივე მათგანს ბედნიერება მიანიჭა: ერთ წელზე უფრო ნაკლებ დროში მათ მისცა მშვენიერი პრინცი უფლისწული სოფი (Sophir Mirza), რომელიც ახლაც ცოცხალია [9, გვ. 44-45].

შაჰის მეორე ქართველი ცოლის ამბავს შერლი პირველის გარდაცვალებას უკავშირებს. შაჰის ცხოვრების რამდენიმე შემდგომი ეპიზოდის გადმოცემის შემდეგ, იგი აღწერს აბასის რამდენიმედღიან სტუმრობას ერთ-ერთი ხანის სამფლობელოში, სადაც ნადირობით ცდილობდა მოწყენილობის განქარვებას [9, გვ. 57]: მეფე ნადირობით ატარებდა დროს რვა თუ ათი დღის მანძილზე, მაგრამ უცებ სასწრაფოდ დატოვა იქაურობა მისი ცოლის დაღუპვის ამბის გამო, რომელიც გარდაიცვალა უეცარი და ძლიერი ავადმყოფობით. შაჰი დაბრუნდა ისპაჰანში, სადაც რამდენიმე დღე მწუხარებაში გაატარა, დიდი დანაკარგის გამო. შემდეგ გაგზავნა მაცნე ალექსანდრესთან, ქართველთა სხვა ხანთან, მისი ქალიშვილის მოთხოვნით; იმ მიზნით, რომ შეინარჩუნოს ის ურთიერთობა, რაც შეიძლებოდა გამქრალიყო დედოფლის გარდაცვალების გამო. ამ დავალებით წავიდა შაჰ-თამაზ ყულიბეგი (Xa-Tamas Coolibeague), რომელიც რამდენიმე თვეში ქალბატონით დაბრუნდა.

ამგვარად, ანტონი შერლი თავის სპარსეთში მოგზაურობის ვრცელ მიმოხილვაში ახსენებს შაჰ-აბასის მხოლოდ ორ ცოლს – ორ ქართველ ქრისტიან პრინცესას – მეფის ასულებს; სპარსეთის სამეფო კარის ტიტულატურით ქართველი ხანების ასულებს. XVIII და XIX სს-ის ინგლისური ისტორიოგრაფია რომ შაჰის სწორედ ამ ორ ქართველ ქრისტიან ცოლს მიიჩნევს სეფიანთა კარზე შერლის ხელშემწყობად, იქიდანაც ჩანს, რომ ეს ისტორიოგრაფიული წყაროები ინგლისელი დიპლომატის ხე-

ლისშემწყობლებად სწორედ შაჰის იმ ორ ცოლს ასახელებენ, რომლებზეც შერლი საუბრობს თავის წიგნში (ქართლის მეფის სიმონის/სიმონ ხანის და კახეთის მეფის ალექსანდრეს/ისკანდერ ხანის ასულებს). უფრო მეტიც, ისიც ჩანს, რომ ეს ისტორიოგრაფიული მიმოხილვები არ ეყრდნობიან ანტონი შერლის (ან მხოლოდ ანტონი შერლის) ცნობებს. ისინი ამ ქართველ ასულთა სახელებსაც ახსენებენ და მათი შვილების თავგადასავლებსაც მოგვითხრობენ.

ინგლისური ისტორიოგრაფია შერლის დამხმარე შაჰის ქრისტიანი ცოლების შესახებ. შაჰ-აბასის ფავორიტი ქრისტიანი ცოლების შერლისადმი დახმარებაზე შერლების ოჯახის ისტორიის მიმოხილვაში საუბრობს შერლების გვარის უფრო გვიანდელი წარმომადგენელი ეველინ ფილიპ შირლი (Shirley Evelyn Philip – 1812-1882): “სერ ანტონი შერლის კეთილგანწყობილი მიღება კაზბინში (Kazveen), იმ პერიოდის სპარსეთის შაჰის – შაჰ-აბას დიდის მიერ გენერალ-მაიორის ბრიჯის მიერ შერლის ოჯახზე მის საინტერესო მოგონებაში მიჩნეულია იმ გავლენის შედეგად, რომელსაც ფლობდნენ სახელგანთქმული მონარქის სამეფო კარზე ქალბატონები (მისი ორი ფავორიტი ცოლი ქრისტიანი იყო)” [10, გვ. 19].

გენერალი ბრიჯის თავის „შერლის ოჯახის მოკლე ცნობარში“ წერს: „სერ ანტონი შერლისა და მისი კომპანიის ასეთი კეთილგანწყობილი მიღება სპარსეთში შეიძლება აიხსნას შაჰ-აბასის ტოლერანტული დამოკიდებულებით ქრისტიანობის მიმართ, რაც ალბათ მონარქის კარზე მყოფი ქალების გავლენით ხდებოდა. ამ გარემოებას სერ ტომას ჰერბერტი განსაკუთრებულად აღწერს. მათი გავლენის იმაზე დიდი საბუთი რა უნდა იყოს, რომ ქართველები მეფის ხელდასხმით იღებდნენ ისეთ ტიტულებს, როგორიცაა ხანი და მირზა – ტიტულებს, რომელთა მინიჭებაც მკაცრადაა შეზღუდული მუსულმანთა მიერ. იშაჰ-აბასს ჰყავდა ბევრი ცოლი, რომელთა შვილების განათლებაზე ზრუნვა და ხარჯები არ იყო შეზღუდული. შაჰს რომ უყვარდა, მათ შორის გამორჩეულები იყვნენ: ისმაილი (Ismael), ტოფი მირზა (Tophy Mirza), ყოდაბუნდა სულთანი (Kodabunda Sultan)

და იმან ყული (Iman Kooly). პირველი ორი ჰყავდა სიმონ ხანის (Simon Khan) ქალიშვილის გორდინასგან (Gordina); ხოლო შემდეგი ორი სკანდა მირზას (Scanda Mirza) ქალიშვილის მართასგან. ორივე ცოლი იყო ქართველი, ორივე ქრისტიანი და მისთვის ორივე ძალიან ძვირფასი; რადგან, როგორც ჩანს, სწორედ მათთან მოიპოვა მან ამქვეყნიური ბედნიერება” [2, გვ. 88].

შაჰ-აბასის ქართველი ცოლებისა და მათი შვილების შესახებ ჩემ მიერ ზემოთ დამოწმებული XVII ს-ის *უნივერსალური ისტორიის* იმავე ფაქტებს აფიქსირებს და იქაც პირველწყაროდ ტომას ჰერბერტი დამოწმებული. მბობა შაჰის მუხანათობით იწყება საკუთარი შვილების მიმართ; ხოლო შემდეგ გრძელდება: „ჰერბერტი, რომელიც სპარსეთში მოგზაურობდა შაჰ-აბასის მეფობის პერიოდში, ამ ამბებს განსაკუთრებულად აღწერს. იგი ამბობს, რომ შაჰს ჰყავდა ოთხი ვაჟი: უფროსი ისმაილი (Ismaeli), სოფი მირზა (Sofi Mirza), ყოდაბანდა სულთანი (Kodabanda Sultan) და ემანლოლი (Emangoli). პირველი ორი სიმონ ხანის (Simon Khan) ქალიშვილის გორდინას (Gordina) შობილი იყო. მომდევნო ორი სკანდერ მირზას (Scander Mirza) ქალიშვილი მართასი (Martha). ორივენი იყვნენ ქართველი ქრისტიანები. ისმაილი, რომელმაც შური აღძრა სამხედრო ხელოვნებისადმი თავისი მისწრაფებით, მოწამლეს. სოფი მირზა (რომელიც ოლარიუსის მიხედვით არის საფი – Safi, ან სეფი – Sefi), მიუხედავად იმისა, რომ თავდაპირველად იყო განდიდებული შეთქმულების გამოაშკარავების გამო, ჩამოიშორეს და ცემით მოაკვლევინეს კაპიჯებს (Kapiji). ემანლოლი (ან იმამ ყული – Imam Kuli), იყო რა ნაწინასწარმეტყველები, რომ დიდხანს არ იცოცხლებდა, იზრდებოდა მამის სისასტიკის შიშით და მელანქოლიით გარდაიცვალა. ხოდაბუნდა სულთანი, რომელსაც ეწოდა სოფი, ცოცხლად დარჩენილი ერთადერთი ვაჟი, იყო დიდი ნიჭით დაჯილდოებული უფლისწული. მან თავი გამოიჩინა მრავალ ბრძოლაში და მამამისი მისით ამყობდა, ხოლო ხალხი აღფრთოვანებული იყო. მაგრამ მისმა ასეთმა პოპულარობამ აბასს მიაღებინა გადაწყვეტილება, რომ იგი გაენადგურებინა“ [8, გვ. 443].

ტომას ჰერბერტი შაჰ-აბასის ქართველი ქრისტიანი ცოლებისა და მათი შვილების შესახებ. ტომას ჰერბერტი, რომელსაც შაჰ-აბასის ქართველ ცოლებსა და მათ შვილებზე საუბრისას ინგლისური საისტორიო მწერლობა ეყრდნობა, XVII ს-ის ინგლისის სამეფო კარზე ცნობილი პოლიტიკური მოღვაწეა. იგი აბასის ცხოვრების ბოლო წლებში სეფიანთა სამეფო კარზე ინგლისის ატაშე იყო და ამდენად მისი ცნობები უაღრესად მნიშვნელოვანი პირველწყაროა სეფიანთა სპარსეთის ისტორიის შესასწავლად.

ტომას ჰერბერტი სპარსეთის ისტორიის თაობაზე ორი წიგნის ავტორია. ერთი მათგანია – „სპარსეთის მონარქიის აღწერა“, რომელსაც მე ლონდონის 1634 წლის გამოცემით გავაცანი. მასში ქართულ-სპარსულ ურთიერთობებზე საგანგებო ქვეთავია, სათაურით „ქრისტიან ქართველთა ბოლოდროინდელი ტრაგიკული ისტორია“ [7, გვ. 72-82], რომელშიც უმთავრესად კახეთის მეფის ალექსანდრეს, მისი ვაჟის კონსტანტინეს და შემდეგ თეიმურაზის დროინდელი საქართველოს ისტორიის მძიმე პერიოდზეა საუბარი. ჩვენთვის ამჯერად საინტერესო საკითხზე – სპარსეთის შაჰის ქართველ ცოლებზე – წიგნში ცნობები არ გვხვდება. მეორე წიგნი – „მოგზაურობა სპარსეთში“ ინგლისში ჰერბერტისეული გადამუშავებებით მისივე სიცოცხლეში ოთხჯერ დაისტამბა: 1634, 1638, 1665 და 1677 წლებში. 1928 წელს ლონდონში სერ ვილიამ ფოსტერმა ჰერბერტის უკანასკნელი 1677 გამოცემის მიხედვით განახორციელა წიგნის კრიტიკული გამოცემა – შესავლით, შენიშვნებითა და მცირე შემოკლებით. გამომცემლის შენიშვნით, მან შეუბრალებლად ამოიღო (ruthlessly excised) ჰერბერტისეული აღწერები ისეთი ადგილებისა, სადაც იგი არ ყოფილა, ასევე მის მიერ მოხმობილი სხვა ავტორთა აზრები და სხვა, მისი აზრით, არა საისტორიო ღირებულების მრავალი პასაჟი [6, გვ. XII]. მე ხელთა მაქვს ამ კრიტიკული ტექსტის 2014 წლის გამოცემა, რომლის 160-167-ე გვერდებზე შაჰის ქართველი ქრისტიანი ცოლების და მათი შვილების ამბავი იკითხება. იგი ამგვარად იწყება (ამ მბობის სწორედ დასაწყისი არის მრავალგზის ციტირებული ინგლისურ საისტორიო მწერლობაში):

„შაჰ-აბასს სხვადასხვა ცოლისაგან ჰყავდა ბევრი შვილი, რომელთა განათლებაზე არც ზრუნავასა და არც ფულს არ ზოგავდნენ. უფრო მეტად საიმედონი იყვნენ ისმაილი (Ismael), სოფი-მირზა (Soffy-Mirza), ყოდაბუნდა სულთან (Codabanda-Sultan), და ემანლოლი (Emangoly), ოთხი ახალგაზრდა მამაცი პრინცი. პირველი ორი იყო გორდინას (Gordina) შვილი, სიმონ ხანის ქალიშვილის; მომდევნო ორი მართას შვილები იყვნენ, სკანდერ მირზას ქალიშვილის; ორივე ქართველი, ორივე ქრისტიანი. პირველი ქალბატონი ჩამოიყვანა ქურჩიკი-ხანმა (Kurchiki-cawn), მეორე შაჰ-თამაზ-ყულიბეგმა (Shaw-Tamas-Coolibeg). ორივენი იყვნენ სპარსელები, ორივე ფავორიტები. ყველა მათგანი ისეთი ძვირფასი იყო აბასისთვის, ჩანდა, რომ მაშინ მას ჰქონდა ამქვეყნიური ბედნიერების ელექსირი: მისი ცოლები იყვნენ შეუდარებელი სილამაზისა; მისი ფავორიტები, ჭეშმარიტად ერთგულები. ვაჟები მისი ხასიათის, პოლიტიკისა და სიმტკიცის მსგავსები იყვნენ – რაც ერთდროულად სიამოვნებას ანიჭებდა, როგორც ხანში შესულ მეფეს, ასევე ომისმოყვარულ სპარსელებს”.

შემდგომ ჰერბერტი ყვება შაჰის შურზე და მუხანათობაზე თავისი ვაჟების მიმართ: ისმაილი და სეფი მირზა, ეჭვიანი მამის სურვილით, 19 წლის ასაკში დაიღუპნენ (რომელთაგან პირველი თავისი სამხედრო ხელოვნებით აღაფრთოვანებდა ხალხს; ხოლო მეორე სამეფო კარის ერთგული სამსახურის გამო უკვე დაწინაურებული იყო). ემანლოლი ღრმა და მწუხარე მელანქოლიამ შეიწირა. რომლის მიზეზი, ერთი მხრივ, მისთვის ჰოროსკოპით ნაწინასწარმეტყველი მძიმე ხვედრი იყო; ხოლო, მეორე მხრივ, შიში მამის მოლაღატეობრივი ხასიათისადმი.

შემდეგ კი ჰერბერტი დაწვრილებით გადმოსცემს ხოდაბუნდა სულთნის (რომელსაც შემდგომში სეფფი ეწოდება) ტრაგიკულ ამბავს. მან დიდი სიფრთხილით და ერთგულებით მოიპოვა აბასის სიყვარული და ხალხის დიდი პატივისცემა; ხოლო გამბედაობით, გამოცდილებით და სამხედრო ხელოვნებით დაიმსახურა მთელი აღმოსავლეთის აღიარება და პატივისცემა. ეჭვიანმა და შურიანმა მამამ ჯერ მისი აღმზრდელი დასაჯა

სიკვდილით, ხოლო მის გადასარჩენად მოსულ შვილს, უგონოდ დაჭრილს, თვალები დასთხარა. დაბრმავებული სეფფი ვერ შეურიგდა თავის ბედს. მამისაგან ნამემკვიდრევი მუხანათობა გამოიჩინა: დაახრჩო საკუთარი ქალიშვილი ფატიმა, რათა შური ეძია აბასზე (ხანშიშესულ აბასს საოცარი სიყვარულით უყვარდა ეს შვილიშვილი) და შემდეგ თავი მოიკლა.

ამ ამბებს ჰერბერტი საკუთარი ემოციითა და ფილოსოფიური წიაღსვლებით ვრცლად ყვება.

ტომას ჰერბერტის ცნობები შაჰ-აბასის ცხოვრების ბოლო პერიოდზე მნიშვნელოვან პირველწყაროდ ითვლება. იგი დამონმებულია შაჰის კარზე ქართული კვალის შემსწავლელ ისტორიკოსთა მიერაც, მაგრამ დამონმებულია მისი მხოლოდ ერთი წიგნი (*A Description of the Persian Monarchy*) [14, გვ. 10; 17, გვ. 105; 18, გვ. 82]; ხოლო ტომას ჰერბერტის *Travels in Persia*-ზე მითითებას ამ საკითხისადმი მიძღვნილ ქართულ სამეცნიერო კვლევებში მე ვერ მივაგენი. ვიმედოვნებ, რომ ზემოთ მითითებულ პირველწყაროებში დაცული ცნობები შაჰ-აბას პირველის ორი ქრისტიანი ქართველი ცოლის შვილებზე, ქართველ ისტორიკოსთა შემდგომი კრიტიკული შესწავლის საგანი გახდება: მოხდება ამ ვერსიის დეტალური შეჯერება შაჰის შვილების შესახებ სპარსულ, ქართულ, სომხურ და სხვა ენებზე დაცული პირველწყაროების ვერსიებთან. ამჯერად მე მინდა დავუბრუნდე ჩემი საკვლევი პრობლემის ძირითად თემას.

კომენტარები ინგლისურ პირველწყაროებზე. ინგლისური ისტორიოგრაფიის და პირველწყაროების ზემოთ ციტირებული ცნობები სეფიანთა ირანის კარზე ქართული კვალის თაობაზე ჩვენს მეცნიერებაში გავრცელებულ თვალსაზრისებთან შედარებით არა მხოლოდ სიახლეებს, არამედ სხვაობებსაც აფიქსირებს.

ქართულ ინსტორიოგრაფიაში პოპულარული თვალსაზრისით, შაჰ-აბასის ცოლთაგან ოთხი მათგანი იყო ქართველი, ესენი იყვნენ: ანდუყაფარ ამილახორის და თამარი, სიმონ მეფის და ფახრიმჯან-ბეგუმ, თეიმურაზ მეფის და ელენე, ლუარსაბ მეფის და ლელა [21, გვ. 198; 17, გვ. 109]. ინგლისური ისტორიოგრა-

ფიის ცნობა ქართული მეცნიერების პოპულარულ თვალსაზრის-თან თანხმობაში არაა. ეს გარემოება ამ ცნობათა კრიტიკულ ანალიზს საჭიროებს, ამ მიმართულებით რამდენიმე გარემოე-ბას მინდა მივაქციო ყურადღება.

შაჰის ქართველ ცოლთა თაობაზე სხვადასხვა პირველ-წყაროს განსხვავებული თვალსაზრისი მოულოდნელი არ არის. არაქართველი ავტორები, მათ შორის თვით სპარსელი, ამ ქალ-თა სახელებს სხვადასხვა სოციალური და რელიგიური თუ კულ-ტურული წრებიდან ეცნობოდნენ. ისიც ბუნებრივია, რომ სპარ-სულ გარემოში შერქმეული რამდენიმე სახელიდან ამ საკითხით არა საგანგებოდ დაინტერესებული ავტორები მხოლოდ ზოგი-ერთ სახელს ახსენებენ. ქართული წყაროები კი ქართველ პა-ტარძლებს უპირატესად მათთვის საქართველოში შერქმეული სახელებით იცნობენ.

როგორც ქართულის, ასევე უცხოური სასიტორიო წყაროე-ბით ცნობილია, რომ შაჰ-აბასის მამის მოჰამედ ხუდაბანდას მოთხოვნით ქართლის მეფე სიმონმა და კახეთის მეფე ალექ-სანდრემ თავიანთი ქალიშვილები სპარსეთში გაგზავნეს, რომ-ლებიც უფლისწულს ჰამზა მირზას შერთეს ცოლებად [20, გვ. 271; 13, გვ. 99; 19, გვ. 42; 15, გვ. 47]. იგი 1587 წელს გარდაიცვალა და აბასი მალე გამეფდა. უნდა გავითვალისწინოთ, რომ მუსლიმა-ნური ტრადიციით, არაა იშვიათი, როცა ძმა ცოლად ირთავს გარ-დაცვლილი ძმის ქვრივს. ჰამზა მირზას ერთ-ერთ ქვრივს (Olgan Pasha Khanum) შაჰის ცოლთა ჩამონათვალში ასახელებს ვიკიპე-დიის ინგლისურენოვანი სტატია შაჰ-აბასზე [1].

ქართული საისტორიო წყაროებისაგან განსხვავებით ინ-გლისურენოვანი ვიკიპედიის იგივე სტატია შაჰის ქართველ ცოლთა შორის ასახელებს ქართლის მეფის ბაგრატ VII ქალიშ-ვილს *Fakhri-Jahan Khanum* და კახეთის ფეიქარ ხანის ქალიშ-ვილს ფატიმა სულთან ბეგუმს *Fatima Sultan Begum* (alias Peri Lala, nêe Tinatin, daughter of Peykar Khan of Kakheti). ეს მოანცე-მები შაჰ-აბასზე ვიკიპედიის ქართულენოვან სტატიაშიც დას-ტურდება. ფატიმა სულთან ბეგუმის მამად, ქართული ტრადიცი-ის თანახმად, ქართლის მეფე გიორგი X არის მოხსენიებული [12].

ინგლისური ისტორიოგრაფიის ცნობები შაჰ-აბასის ქართველ ცოლებზე ქართულ მეცნიერებაში გაჟღერებული ფაქტებისგან განსხვავებით ერთ საყურადღებო ფაქტსაც შეიცავენ: სიმონ მეფის და ალექსანდრე მეფის ქალიშვილებს, შაჰ-აბასის ცოლებს, ხაზგასმით და დაბეჯითებით შაჰის ქრისტიან ცოლებს უწოდებენ. არაა სავარაუდო, რომ ეს გარემოება მხოლოდ იმას ნიშნავდეს, რომ ისინი (ქართველი პატარძლები) თავდაპირველად იყვნენ ქრისტიანები. ვფიქრობ, ეს კატეგორიული ხაზგასმა მათ ქრისტიანობაზე იმას უნდა ნიშნავდეს, რომ ისინი შაჰთან დაქორწინების შემდეგაც ქრისტიანებად დარჩნენ; რაც აშკარად მოულოდნელია საერთო ფონზე – სეფიანთა სამეფო კარის სამსახურში შესულ თუ შაჰების ცოლთა საკრებულოში მყოფ წარმოშობით ქრისტიანთა ფონზე. ისინი, როგორც წესი, გამაჰმადიანებულნი იყვნენ (გამონაკლისები ყოველთვის არსებობდა). ინგლისური პირველწყაროების კატეგორიული მითითება ამ ქალთა ქრისტიანობაზე აშკარად გააზრებული და ფაქტობრივი მნიშვნელობის განცხადებაა. ტომას ჰერბერტი აბასის ქრისტიანი ცოლების ეპიზოდში ახსენებს შაჰის ორ გამაჰმადიანებულ დიდ მოხელეს - ქურჩიკი-ხანდსა და შაჰ-თამაზ-ყულიბეგს და ორივეს სპარსელს უწოდებს, თითქოს კონტრასტულად იქვე ნახსენები ორი ქართველი ქრისტიანი ცოლისა („...[პატარძლები] ორივე ქართველი, ორივე ქრისტიანი. პირველი ქალბატონი ჩამოიყვანა ქურჩიკი-ხანმა, მეორე - შაჰ-თამაზ-ყულიბეგმა, ორივენი იყვნენ სპარსელები“). შაჰ-თამაზ-ყულიბეგი წარმოშობით ქართველი იყო, შაჰის კარზე გამაჰმადიანებული [9, გვ. 73].

ქრისტიანი ცოლების შერთვა და მათთვის ქრისტიანობის შენარჩუნება შაჰ-აბასის პოლიტიკის და სახელმწიფოებრივი სტრატეგიის ერთი მნიშვნელოვანი პუნქტი იყო; რაც განსაკუთრებით გამოიკვეთა XVI-XVII საუკუნეთა მიჯნაზე, როდესაც შაჰი ევროპელ მონარქებთან ერთად თურქეთის წინააღმდეგ კოალიციის შექმნას ცდილობდა. იგი ყველაფერს აკეთებდა იმისათვის, რომ რომის პაპისთვის ქრისტიანობისადმი თავისი სიმპათია მოეჩვენებინა. ამაზე მრავალი ფაქტი მეტყველებს. სწორედ ამ პერიოდს ემთხვევა ინგლისელ მოგზაურთა დიდი ჯგუფის მიღება შაჰის კარზე და ანტონი შერლის ჩანაწერები შაჰის ქარ-

თველ ქრისტიან ცოლებზე. შაჰმა ანტონი შერლი 1599 წლის მაისში სპარსეთის ელჩის რანგში ევროპაში გაგზავნა. წერილები გაატანა რომის პაპთან და ევროპის ბევრ მონარქთან და დიდ გრაფთან თუ ჰერცოგთან. წერილებთან ერთად შერლის დიპლომატური ნუსხაც მიჰქონდა, რომელშიც აქცენტი სწორედ შაჰის ქრისტიანთა მიმართ კეთილ და შემწყნარებლურ დამოკიდებულებაზე იყო გადატანილი. ამის ერთ-ერთი საბუთი კი იყო ქართველი მეფის სიმონ-ხანის ქალიშვილის ცოლად შერთვა შაჰის მიერ [3, გვ. 78; 16, გვ. 200]. *კახმედიცთა ქჰონიკის (The Chronicle of the Carmelits)*. იგივე კრებული ინახავს ცნობას იმის თაობაზე, რომ პაპი კლიმენტი VIII 1601 წლის თებერვალში წერილს უგზავნის შაჰ-აბასის ქრისტიან მეუღლეს, უწოდებს მას „ქრისტეს მიერ საყვარელ დას“, შეახსენებს მას სიტყვებს პავლე მოციქულის ეპისტოლედან, რომ წარმართი მეუღლე განწმენდილია მორწმუნე მეუღლისგან და მოუწოდებს შაჰის კარზე ქრისტიანული რწმენის სამსახურისაკენ [13, გვ. 103].

დაბოლოს, ინგლისური პირველწყაროების უმთავრესი შესაბამობა შაჰ-აბასის ქართველ ცოლთა თაობაზე გავრცელებულ თვალსაზრისებთან: ინგლისური პირველწყაროები შაჰის ქართველ ქრისტიან ცოლებად ასახელებენ სიმონ მეფის და ალექსანდრე მეფის ქალიშვილებს.* ქართულ ისტორიოგრაფიაში სიმონ ქართლის მეფისა და ალექსანდრე კახეთის მეფის ქალიშვილები შაჰის ცოლებად არ არიან მოხსენიებულნი. როგორც ზემოთ აღვნიშნე, სიმონ და ალექსანდრე მეფეს თავიანთი ქალიშვილები ვაჟიშვილებთან ერთად სპარსეთში შაჰ-აბასის მამის (მოჰამედ ხუდაბუნდა) მოთხოვნით გაუგზავნიათ, იქ კი ისინი უფლისწულ ჰამზა მირზას ცოლებად განუწესებიათ. ანტონი შერლისა და ტომას ჰერბერტის ქართველი ქრისტიანი ქალიშვილები ჰამზა მირზას ცოლები აშკარად არ არიან. ჰამზა მირზას ერთი ქვრივი (Olgan Pasha Khanum) ინგლისურ ლიტერატურაში შაჰის ცოლად დასახელებულია, მაგრამ შაჰის ქრისტი-

* ანტონი შერლისთან – Simon Can და “Alexander, the other Can of Georgians”. ტომას ჰერბერტთან – Simon-cawn და Scander – mirza. სახელი *აღექსანდრე* სპარსულ ენაში გადადის *სკანდრე* ან *ისკანდრე* ფორმით.

ანი ცოლები ბევრად უფრო ახალგაზრდები არიან. მათ ამბავს შერლი ყვება, როგორც თანამედროვეთა ამბავს (ეს დაახლოებით 1598-1601 წლებია). ამასვე უჭერს მხარს ევროპაში ელჩად გაგზავნილი შერლის (1599 წ.) დიპლომატური ნუსხა, რომელშიც შაჰის ქრისტიან ცოლზეა საუბარი და შაჰის 1601 წლის წერილი შაჰ-აბასის ქრისტიანი მეუღლისადმი. და ასევე, ტომას ჰერბერტის სიტყვები, სადაც ავტორი ამ ცოლების კონტექსტში ლაპარაკობს შაჰის ხანშიშესულობაზე.

ტომას ჰერბერტისეული შაჰ-აბასის ქრისტიანი ცოლის – სიმონ მეფის ქალიშვილის *გოხინას* იდენტიფიცირებას ახდენს ჰერბერტის წიგნის – *Travels in Persia*-ს გამომცემელი სერ ვილიამ ფოსტერი (1928 წ). შენიშვნებში იგი წერს [5, გვ. 320]: „როგორც ჩანს, ჰერბერტის ‘გორდინა’ უნდა იყოს ქართლის მეფის ლუარსაბ II-ის უმცროსი და თინათინი“. *თინათინს* აბასის ცოლის – *ფატიმა სულთან ბეგუმის* ადრინდელ (ქალწულობის პერიოდის) სახელად შაჰ-აბას პირველის ბიოგრაფიულ მიმოხილვაში მოიხსენიებს ინგლისურენოვანი ვიკიპედია. იქვეა მითითებულია მისი სხვა სახელიც (alias Peri Lala) და იგი მიჩნეულია კახეთის ფეიქარ ხანის შვილად. ქართული ვიკიპედიით, *ფატიმა სულთან ბეგუმი* არის ელენე ბაგრატიონი – ქართლის მეფის გიორგი X-ის ქალიშვილი. იგი უნდა იყოს, ჩემ მიერ ზემოთ მოხსენიებული ქართულ ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებული ვერსიით, ლუარსაბ II-ის და ლელა.

გიორგი X-ის ქალიშვილს, ლუარსაბ II-ის უმცროს დას, სეფიანთა სამეფო კარზე რომ სხვა სახელი (ფატიმა სულთან ბეგუმი) შეარქვეს, ეს მოულოდნელი არაა. მაგრამ ძნელია ვარაუდის გამოთქმა იმის თაობაზე, თუ რატომ უწოდა მას ჰერბერტმა *გოხინა* (რასაც იმეორებენ შერლის ბიოგრაფიის ინგლისელი მიმომხილველებიც). ხომ არ არის ეს სახელი სამეფო კარზე ან შაჰის ცოლთა გარემოცვაში, ან კიდევ სპარსეთის ინგლისურენოვან წრეში, შაჰის ამ ცოლზე მისი ქართველობის მისათითებლად შერქმეული *გოხინას* მსგავსი მეტსახელის ჰერბერტისეული დამახინჯება (მცდარად მოსმენილი)?

უფრო მნიშვნელოვანია იმის გარკვევა, თუ რატომაა სეფიანთა კარზე გიორგი X-ის ქალიშვილი, ლუარსაბ II-ის და, მიჩნეული ქართლის მეფის სიმონ I-ის ქალიშვილად. ეს არაა ჰერბერ-

ტისეული შეცდომა. ამ ქალს ანტონი შერლიც სიმონ მეფის ქალიშვილად თვლის (ტომას ჰერბერტის წყარო კი მხოლოდ ანტონი შერლის წიგნი არ არის. მას აშკარად სხვა და უხვი ცნობები აქვს აბასის ქრისტიან ცოლებზე და მათ შვილებზე).

დასმული საკითხი უმჯობესია ტომას ჰერბერტის ცნობების და მასზე დამყარებული ინგლისური საისტორიო ლიტერატურის კიდევ ერთ, ამავე ტიპის შეუსაბამობასთან ერთად განვიხილოთ. ტომას ჰერბერტი (ისევე როგორც ანტონი შერლი) შაჰის მეორე ქრისტიან ცოლს – მართას ალექსანდრე მეფის ქალიშვილად მიიჩნევს. აბასის ქართველი ცოლი მართა, ჩემ მიერ დამონშებულ ყველა ჩამონათვალში მიჩნეულია კახეთის მეფის თეიმურაზ I-ის დად, კახეთის მეფის დავით I-ის ქალიშვილად. იგი არის კახეთის მეფის ალექსანდრე II-ის შვილიშვილი. ასევე ინგლისური პირველწყაროების შაჰის ქრისტიანი, ქართველი ცოლი, ჰერბერტისეული *გოხინა*, არის ქართლის მეფის სიმონის არა შვილი, არამედ შვილიშვილი. ნაკლებად სავარაუდოა, რომ ეს აღრევა მხოლოდ შერლისა და ჰერბერტის შეცდომად ჩაითვალოს. ანტონი შერლის, შაჰ-აბასის მიერ ევროპაში გაგზავნილი ელჩის, დიპლომატურ ნუსხაში აღნიშნულია შაჰის მიერ ცოლად შერთვა ქართველი მეფის სიმონ ხანის ქრისტიანი ქალიშვილისა (*კარმელიტა ქიონიკა*) [16, გვ. 200]. უფრო საფიქრებელია, რომ ეს ქართველი პატარძლები – ბაგრატიონთა სახლის პრინცესები, რომელთა სეფიანთა კარზე გამოგზავნა აბასმა ქართლის და კახეთის მეფეებს სიმონს და ალექსანდრეს მოსთხოვა და მათაც ეს მოსთხოვნა შეასრულეს, სამეფო კარზე, ან სამეფო კარის ზეპირ მითქმა-მოთქმაში ამ მეფეთა შვილებად იქნენ გამოცხადებულნი და წარდგენილნი. ისინი მართლაც მეფის შვილები იყვნენ, მაგრამ არა გამომგზავნი მეფის შვილები, მათი შვილიშვილები*.

* ისიც არაა გამორიცხული, რომ ქართლის სამეფო კარიდან პრინცესა ელენეს (ლელას) გაგზავნა სიმონ მეფის ოსმალთა მიერ დატყვევების და მისი შვილის გიორგის გამეფების პერიოდში მოხდა – 1599 წელს და სიმონის სამეფო კარიდან შაჰთან საპატარძლოდ გაგზავნილი შვილიშვილი შაჰის კარზე უკვე მეფის შვილად ჩავიდა. სავარაუდოდ, ამასთან მიხედვით

ასე რომ, ინგლისური პირველწყაროების ეს ვერსიაც ახსნადია, მაგრამ შერლისა და ჰერბერტის ნაამბობში სხვა დეტალებიცაა დასაზუსტებელი და კრიტიკულად განსახილველი. შესაძლებელია, რომ შერლი ერთი ქართველი ქრისტიანი საპატარძლოს შაჰის კარზე მიღების თვითმხილველი იყოს, და უფრო სავარაუდოა, რომ მეორე ამბავს იგი გაგონილის მიხედვით ყვებოდეს. არც ისაა გამორიცხული, რომ იგი ზოგიერთი ფაქტის ახსნას საკუთარი ფანტაზიით ახდენდეს*. ჰერბერტიც შაჰის სიცოცხლეში სამეფო კართან დაახლოებულ საზოგადოებაში გავრცელებულ ამბებს ყვება.

ლი სიტუაცია შეიძლება ყოფილიყო კახეთის სამეფო კარზე. მართა პატარძლის მამა დავით I კახეთის ოფიციალური მმართველი მეფე იყო 1601-1602 წლებში. მისი მამა ალექსანდრე II ამავე პერიოდშიც ნომინალურად მეფედ ითვლებოდა. ალექსანდრე მეფემ შაჰის საცოლედ შვილიშვილი გაგზავნა, ამავე დროს იგი (საპატარძლო) მეფის (დავით პირველის) შვილი იყო.

ყურადღება უნდა მიექცეს შემდეგ გარემოებასაც: სპარსეთის მბრძანებლის რელიგიური ლოიალობის მტკიცების მიზნით ევროპის უმაღლესი ქრისტიანული წრეები (რომის პაპი, ევროპელი მონარქები და დიდი გრაფები) იმთავითვე იყვნენ ინფორმირებულნი შაჰ-აბასის მიერ ქართველთა სამეფო კარის ქრისტიანი პრინცესების ცოლად შერთვის თაობაზე. ინგლისური საისტორიო პირველწყაროები (ანტონი შერლი, ტომას ჰერბერტი) მიანიშნებენ, რომ პრინცესა (სიმონ მეფის ასული) სრულიად ახალგაზრდა იყო (Anthony Sherley: he required the daughter of Simon Can, one of the Princes of the Georgians, to wife, which was, with as ready an affection performed, as demanded – მან ცოლად მოითხოვა სიმონ ხანის ქალიშვილი, ქართველთა ერთი პრინცესა, რომელიც უკვე მზად იყო ისეთი სასიყვარულო ურთიერთობის შესასრულებლად, როგორც მოეთხოვებოდა); ხოლო შაჰი კი – უკვე ხანშიშესული (Thomas Herbert: “his wives were so incomparably beautiful ... reciprocally joying the aged King” – მისი მეუღლეები იმგვარი უმაგალითო მშვენიერებით იყვნენ შემკულნი, რომ ხანშიშესული შაჰის საპასუხო სიხარულს ინვევდნენ). ამიტომაც ქართველი მეფეების (სიმონის და ალექსანდრეს) მიერ მათივე ოჯახიდან სარძლოდ გამოგზავნილი პრინცესები უმჯობესი იყო გამოცხადებულნი და წარდგენილნი ყოფილიყვნენ მეფეთა შვილებად და არა შვილიშვილებად.

* მაგალითად, შაჰის მიერ მეორე ქრისტიანი ცოლის თხოვნა პირველის გარდაცვალების გამო.

შაჰის ქართველი ქრისტიანი ცოლები და ვეფხისგყაოსნის გზა საქართველოდან ინგლისამდე. XVI-XVII ს-ის მიჯნაზე სეფიანთა სამეფო კარზე ქართული კვალის თაობაზე ზემოთ განხილული ინგლისური პირველწყაროები თვალნათლივ ადასტურებს, რომ ინგლისურ მისიას შაჰ-აბას პირველის სამეფო კარზე XVI ს-ის დასასრულიდან XVII ს-ის 20-იან წლებამდე (ანტონი შერლის დელეგაცია, რობერტ შერლის ოჯახი, ტომას ჰერბერტი) მჭიდრო ურთიერთობა აქვს შაჰ-აბასის გარემოცვის ქართულ წრესთან (ალავერდი ხანი და მისი დიდი ოჯახი, შაჰის ქართველი ცოლები, შაჰ-თამაზ ყულიბეგი, კონსტანტინე მირზა...). ჩემი საგანგებო დაინტერესება ამ საკითხით უკავშირდება იმ გზის ძიებას, რომლითაც უნდა მისულიყო ვეფხისგყაოსნის სიუჟეტი XVII ს-ის დასაწყისის ინგლისის სამეფო თეატრალური დასის დრამატურგებთან. ამ გზის ყველაზე მეტად სარწმუნო ვარაუდი XVI ს-ის დასასრულს სეფიანთა სამეფო კარზე რამდენიმე თვის განმავლობაში მყოფი ინგლისელ მოგზაურთა და დიპლომატთა, და უპირველეს ყოვლისა მათი მეთაურის სერ ანტონი შერლის, თანამშრომლობაა შაჰის კარზე მყოფ ქართული წარმოშობის დიდ მოხელეებთან. შერლის მოგზაურობის მიმომხილველი ინგლისური საისტორიო მწერლობა დაბეჭდვით იუწყება, რომ სამეფო კარზე შერლის ხელშემწყობი იყო შაჰის ორი ქართველი ქრისტიანი ცოლი. სწორედ შაჰის ორი ქართველი ქრისტიანი ცოლის შესახებ დიდი სიმპათიით საუბრობს თვით ანტონი შერლი 1613 წელს ლონდონში თავისი მოგზაურობის შესახებ გამოქვეყნებულ წიგნში.

შაჰის ამ ორი ქართველი ქრისტიანი ცოლის და მათი შვილების შესახებ უფრო დანვრილებით ცნობებს იძლევა სერ ტომას ჰერბერტი, რომელიც ინგლისის სამხედრო ატაშე იყო შაჰ-აბასის სპარსეთში 1627-29 წლებში. ჰერბერტის ცნობები შაჰის ქართველ ცოლებზე იმიტომაცაა მნიშვნელოვანი, რომ უმთავრესი და ამავე დროს უშუალო წყარო ამ ამბების მბობისა არის სერ რობერტ შერლი, ანტონი შერლის ძმა, რომელიც ანტონი შერლის და მისი თანამგზავრების შაჰის კარზე მოღვაწეობის თვითმხილველია. ტომას ჰერბერტი ინგლისიდან სპარსეთში რობერტ შერლისთან და მის ოჯახთან ერთად ჩავიდა. რობერტ

შერლისთან ერთად იყო იგი სტუმარი ალავერდი ხანის შვილის იმამ-ყული ხანის დიდი და მრავალდღიანი დღესასწაულისა. ასე რომ, მისი ცნობები და კერძოდ დაინტერესება შაჰის ორი ქართველი ქრისტიანი ცოლით და მათი შვილებით, სავარაუდოდ შერლების ოჯახის ამბებსაც უკავშირდება.

ამგვარად, სავარაუდოდ, შერლისა და მისი კომპანიონების კონსულტანტები და დამხმარეები დიდი ქართული ეროვნული სარაინდო რომანის *ვეფხისტყაოსნის* გაცნობისა და მისი ფაბულის ინგლისურად გადამუშავებაში სპარსეთში შაჰის ცოლებად განწესებული ქართველ მეფეთა ასულებიც უნდა ყოფილიყვნენ. საქართველოდან სპარსეთში ახლად ჩამოსულ პატარძლებთან ინგლისელ მოგზაურთა და დიპლომატთა ურთიერთობის დადასტურება კიდევ უფრო სარწმუნოს ხდის აღმოსავლეთის საისტორიო ამბებით, ფოლკლორით და ლიტერატურით დაინტერესებულ ინგლისელ ინტელექტუალთა მიერ *ვეფხისტყაოსნისადმი* განსაკუთრებულ ყურადღებას და რუსთველის დიდი შემოქმედებისთვის რენესანსული დიდი კულტურისაკენ გზის გახსნის ფაქტს.

ქართველი პატარძლის სამზითვო საბარგულში რომ *ვეფხისტყაოსანი* ყველაზე უსაფრთხოდ იყო შეფუთული, ამ გადმოცემას ქართველთა ისტორიული მეხსიერება საიმედოდ ინახავს. და როცა ეს პატარძლები ქართველ მეფეთა ოჯახებიდან სპარსეთში გადასახვეწად განწესებული პრინცესები იყვნენ, დარწმუნებული უნდა ვიყოთ, რომ მათ სათუთად მიჰქონდათ ნესტან-ტარიელისა და თინათინ-ავთანდილის დიდი სიყვარულის ამბით შთაგონებაც.

ბიბლიოგრაფია

1. Abbas the Great: [https://en.wikipedia.org/wiki/Abbas the Great](https://en.wikipedia.org/wiki/Abbas_the_Great). (გვერდი განახლებულია 2020 წ. 20 ივლისს).
2. Briggs (Major-General), "A Short Account of the Sherley Family": *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, Vol. 6, #1 (1841).
3. *The Chronicle of the Carmelits and Papal mission in Persia XVII-XVIII centuries*, v. I. London, 1939.

4. *Dictionary of National Biography*, v. 52, Djvu/132, 1897.
5. Foster W., "Notes": Tomas Herbert, *Travels in Persia*, London, 2014.
6. Herbert Thomas, *Travels in Persia. 1627-1629*, abridged and edited by Sir William Foster, C.I. E. with Introduction and Notes, Broadway House, London 2014.
7. Herbert Thomas, *A Description of the Persian Monarchy*, London 1634.
8. *The Modern Part of a Universal History* (from the Earliest Account of Time. Compiled from Original Writers. By the Authors of the Antient Part), vol. V, London 1759.
9. Sherley Anthony, *His Relation of his Travels into Persia...*, London 1613.
10. Shirley Evelyn Philip, *The Sherley Brothers* (an historical memoir of the lives of Sir Thomas Sherley, Sir Anthony Sherley, and Sir Robert Sherley, knights. By one of the same house). Chiswick: Press of C. Whittingham 1848.
11. Scott Surtees, *William Shakespeare of Stratford-On-Avon. His Epitaph Unearthed, and the Author of the Plays Run to Ground*, London 1888.
12. აბას I: [https://ka.wikipedia.org/wiki/აბას I](https://ka.wikipedia.org/wiki/აბას_I_(ირანი)) (ირანი). (გვერდი და-რეგისტრირდა 2019 წლის 19 მარტს).
13. გაბაშვილი ვ., „ქართული დიპლომატიის ისტორიიდან“: მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვ. 31, თბ. 1954.
14. გიორგაძე ბ., „შესავალი“: ღონ პიეგხო ავიგაბიდე, ცნობები საქართველოზე, XVII ს. (ბ. გიორგაძის გამოცემა), თბ. 1977.
15. მადეა ჰიროტაკე, *ქართველები სეფიანთა იხანში*, თბ. 2008.
16. პავლიაშვილი ქ., „ინგლისელი ძმები ენტონი და რობერტ შერლები ვატიკან-ირანის დიპლომატიურ ასპარეზზე“: *ქართული დიპლომატია*, №4, 1997.
17. სონდულაშვილი ა., *იხანში ქართველთა ნაკვადეზზე*, თბ. 2005.
18. სტეფნაძე ჯ., „წინასიტყვაობა და შენიშვნები“: ნასროლა ფალსაფი, შაჰ-აბას პიხვედის ცხოვრება (სპარსულიდან თარგმნა ლ. ჟორჟოლიანმა), თბ. 2003.
19. ფათეში მორთეზა მეჰდი, *სპახსუდი მასალები XVI-XVII საუკუნეების ქართველ მოღვაწეთა შესახებ*, თბ. 1982.
20. ჯავახიშვილი ი., *ქართველი ეჩის ისტორია*, IV, თბ. 1967.
21. ჯამბურია გ., „ქართველი ხალხის ბრძოლა უცხოელ დამპყრობელთა წინააღმდეგ XVII საუკუნის პირველ მეოთხედში“: *საქართველოს ისტორია* (ოთხ ტომად), ტ. III, თბ. 2012.